

Com haurà comprovat el lector d'aquesta ressenya, la riquesa del volum té un valor inestimable com a compendi de les idees bàsiques sobre desenvolupament sostenible, com a estudi complet de l'estat econòmicocològic del país i de les actituds i valors dels seus habitants i com a font de propostes politicosocials. Sens dubte, una aportació feta amb gran cura i meticulositat que hauria de ser coneguda i tinguda en compte per tots els que, des de la societat civil o les administracions, es preocupin pel medi ambient i vulguin intervenir-hi per millorar les coses. □

El llibre del sexe, la poesia i l'empresa

Lluís Mesequer

Comprendre la comunicació

Sebastià Serrano

316 pp., 1999, Proa, Barcelona.

Tres qüestions mereixen ser adduïdes rere la lectura d'aquest atractiu llibre. Les tres qüestions són certament importants en un món que veu créixer la centralitat de la tecnologia i de les dificultats de controlar-la: (a) les relacions entre les propostes científiques i la vida social i personal; (b) les relacions entre disciplines científiques

diverses; i (c) les relacions entre els llenguatges formals de les ciències i els objectes renuents a la formalització, com les emocions humanes. Tots tres nivells de relació són precisament adduïts per l'autor a la «Introducció» de l'obra, amb un format de promeses convertides en condicions: que les «habilitats» o la «competència comunicativa» seran «valors més que segurs en el gran mercat de la vida social i laboral dels anys a venir» (p. 9); que «la persona amb valors de futur ha de ser, d'alguna manera, interdisciplinària, multifuncional i polivalent» (p. 12); i que «les emocions no són pas un luxe» i no debades cal tenir en compte l'actual paper emergent de «l'anomenada intel·ligència emocional en el món del comportament de les persones i de les organitzacions» (p. 13). El contingut d'aquest llibre, per això, «voldria ser una mica l'èpica de la informació i la comunicació» tenint les tres qüestions com a «eines estratègiques» (p. 14).

En parlar d'estratègia, doncs, cal incorporar-hi la voluntat pragmàtica de l'autor, expressada al subtítol del llibre amb un triangle temàtic, encara que només parcialment representant del conjunt de reflexions que hi planteja: «el llibre del sexe, la poesia i l'empresa». Efectivament, les relacions entre la creativitat biològica, la creativitat verbal i la creativitat econòmica constitueixen un «llibre», és a dir, un conjunt de continguts lliures i oberts, però aquest «llibre» —el de la vida, d'altra banda—, no és únic, ni unívoc, ni casual. I tota «escriptura» d'aquest llibre ha d'optar pel predomini o l'èmfasi en algun criteri: l'autor, en aquest sentit, opta per considerar la comunicació com l'element de cohesió entre els tres móns esmentats, ja que remarca (pp. 19 i 283) la condició de la in-

formació com a tercera categoria essencial de la vida, al costat de la matèria i de l'energia.

D'altra banda, el subtítol remarca també la utilitat pragmàtica de «comprendre la comunicació». La motivació no solament informativa o emotiva, sinó també educativa, és coneguda en l'orientació d'altres obres i canals d'activitat comunicativa de l'autor, el lingüista Sebastià Serrano (Bellví, Pla d'Urgell, 1944). Pràcticament totes les seves altres propostes anteriors, construïdes des d'un plantejament obert de la lingüística, havien posat l'èmfasi en la relació entre ciència i creació lingüística, entre formalisme científic i comunicació afectiva, entre «ciències» i «lletres». Així, després d'un inicial plantejament de les aplicacions de la matemàtica al llenguatge verbal (*Elementos de lingüística matemática*), ha aportat interessants reflexions sobre la formalització del text i la lectura i sobre procediments d'expressivitat (*Literatura i teoria del coneixement*); sobre l'aplicació de la funció booleana al codi poètic i la capacitat antientròpica de la poesia (*Signes, llengua i cultura*); o sobre la paradoxa com a base de significat narratiu o de l'enunciació teatral (*La paradoxa, Cap a una lògica de la seducció*).

Si en els darrers anys, l'activitat comunicativa de Sebastià Serrano s'ha estès a mitjans orals com la ràdio i la televisió, les seves capacitats d'implicació del nivell personal de les qüestions han aconseguit traslladar-se a un tipus d'escriptura que combina el to assagístic amb la implacable precisió de la lògica argumentativa. En aquest sentit, participa de l'estil que ha marcat altres aportacions a la vida civil de les ciències. Per no excedir l'àmbit català (malgrat l'estirp anglosaxona, francesa i

eslava del procediment), es poden esmentar, en el mercat dels darrers anys, aportacions mediàtiques de Jorge Wagensberg, Adolf Tobeña, Joan Corbella, Fabià Estapé, Xavier Duran, David Jou, Eudald Carbonell o Jesús Tusón. I fins i tot, dins l'activitat directament literària, obres concretes de David Jou, Alfred Giner, Àngel Terrón, Martí Domínguez o Sergi Belbel. La coincidència d'aquesta diversa selecció en molt pocs anys fa possible parlar d'un «gènere» que no renuncia al nivell periodístic ni lúdic dels arguments, però sense dimitir del rigor originari de les ciències respectives: la física, la psiquiatria, l'economia, la paleontologia, la recerca mèdica, la biologia, la matemàtica o la lingüística. D'altra banda, l'intent d'aprofitar la ciència dins la vida quotidiana limita amb altres formes democràtiques d'aprenentatge de l'èxit o l'autoestima: escoles d'escriptura literària, d'oratória, d'expressió personal, d'inversió en borsa, de gestió cultural... (que, de vegades, es veuen confrontades amb la militància institucional o confessional, amb la pressió cultural del pensament gestat als països del Tercer Món, o fins i tot amb perversions mediàtiques com la vidència, les sectes, els jocs de rol, el món dels remeis casolans tradicionals...).

Sebastià Serrano s'aixeca vigorosament per damunt de les necessitats de la retòrica divulgativa, tot i mobilitzar alguns dels mecanismes discursius més adients per carregar de passió i de contundència el discurs. Així, les anècdotes viscudes: la caiguda en què es va trencar la cama (p. 192), o l'emoció sentida al Laboratori de Media de Berkeley, quan els col·legues li expliquen els avantatges del «superllibre» electrònic de l'època de la World Wide Web (p. 294). O també, la tècnica de l'enu-

meració (a la p. 118 apareix una llista de trenta-quatre emocions construïdes amb l'expressió de les tres zones de la cara) o la del resum (dels continguts del llibre (p. 227) o de les tecnologies modernes del llenguatge verbal (p. 277)). O els elogis pròxims al ditirambe: de l'escriptura (p. 263), d'alguns trets del capitalisme (p. 269), o d'Internet (p. 293). Tot amb tot, el punt de trobada més evident de la condició interdisciplinària del llibre no podia ser altre que el de la metàfora: no solament per ser un autèntic universal metodològic del lèxic científic, sinó per la seva correlació literària. Serrano no s'està de considerar el cervell com a «fantàstica cooperativa» (p. 29), o l'amor com a «big bang afectiu» (p. 57), o els laboratoris com a «temples moderns de la nova religió» (p. 305); o de lloar «l'arc de sant Martí de la rialla» (p. 137) o l'«Odissea dels sentits» (p. 304), sinó que construeix bellament una mena de dimensió fractal de la realitat amb realitats d'una evidència experiencial multiseccional: per exemple, l'oli o el brou. Així, la comicitat o el joc són una mena d'«agent antientròpic, o d'oli aromàtic que ajuda a apaivagar els grinyols de les relacions» (p. 219), mentre que l'emergència del llenguatge cal considerar-la al si del «brou comunicatiu que fa el xup-xup en l'olla dels rituals» (p. 209).

Els procediments expositius de Sebastià Serrano, segons el seu estimat estil de sempre, salten les fronteres innecessàries entre racionalisme i emotivitat, entre linealitat i multiplicitat, entre formalisme i semàntica. No solament les travessen, sinó que les anul·len o ensenyen a minimitzar-les. I aquest és el resultat immediat d'una comprensió autènticament interdisciplinària de la complexitat, que al seu torn im-

plica la negació de qualsevol autoritat o definició científica no oberta al diàleg i a la falsació popperiana. De fet, ell mateix havia fet ja molt per integrar les propostes i els límits de Popper, de Kuhn, de Lakatos, de Feyerabend o de Berger als estudis lingüístics i literaris (i n'ha contagiats alumnes notables, com el Vicent Salvador autor d'*El gest poètic*, o el Joaquim Maria Puyal autor d'un notable estil comunicatiu). Dit altrament: la capacitat analògica dels procediments científics s'ha de combinar amb la recerca de garanties de fiabilitat i de prospectiva de cada ciència, i amb la necessitat d'establir mecanismes objectius o subjectius en el debat científic, sincrònic (entre disciplines) i diacrònic (tot admetent la «unitat» històrica de la ciència). Personalment, aquest apassionat i apassionant científisme d'un lingüista sempre m'ha fet pensar en els moderns episodis egregis d'influència de la ciència natural o formal damunt les ciències humanes: l'organicisme de Goethe capaç de fer conviure les metamorfosis de les plantes i l'*Sturm und Drang*; el darwinisme —empeltat per l'anticipació de la dialèctica hegeliana— de Taine o de Zola; el paradigma mecanicista de Newton i Laplace superat alhora per Planck i Einstein, per Freud i Jung, pel cubisme i el surrealisme; el principi d'incertesa de Heisenberg definidor de l'aleatorietat de la música de Schönberg, la narrativa de Kafka, el teatre de Beckett o la plàstica de l'*action painting*; la teoria de les catàstrofes de Thom aplicada al «quadre semiòtic» de Greimas; o la matemàtica de Kolmogorov motivant l'estructuració semiòtica de Lotman.

La diferència de l'actitud de Sebastià Serrano potser rau en el fet que no subordina l'ordre de les «ciències humanes» a la

presumpta precisió de les «ciències pures», que les escoles lingüístiques practiquen amb rendiment notable: les bases neurofisiològiques de la cognició dins la lingüística cognitiva, o la lògica fregeana dins la filosofia del llenguatge d'Austin o Searle... Més que d'una subordinació, cal parlar d'un autèntic «efecte papallona» damunt el discurs: cada ciència pot aportar elements a la comprensió dels fenòmens, de les dades i dels sistemes –i més encara si allò que es proposa de comprendre és precisament la comunicació– però no pot comprendre definitivament ni indefinidament.

Tot amb tot, quina és la *matière* del llibre? Es podria respondre més o menys així: una llarga recerca en els orígens biològics i genètics de la comunicació, seguida d'un apassionat reconeixement dels valors del llenguatge corporal i verbal, i coronada amb una afirmació de la importància de les (noves) tecnologies de la informació, i sobretot, amb una defensa humanista de l'escola per a l'educació definitivament comunicativa, del raonament i de l'emotivitat (p. 309).

El plantejament dedica, però, el màxim esforç textual (els vuit primers capítols: pp. 17-223) a les bases biològiques i genètiques del llenguatge: la importància del descobriment de l'ADN (pp. 17-30), l'emergència del sexe com a resultat de l'acció del cervell i l'especialització de les parts del cos (pp. 31-55), la diferenciació i la complementarietat del refinament sentimental de la femella i el mascle (pp. 57-128), la «multicanalitat de la comunicació primat» a través de l'olfacte, el tacte, la visió i l'audició (pp. 129-152), la «gran bifurcació» dels primats i els homínids (pp. 153-169), les primeres tecnologies en

el marc de les revolucions de la pedra i del foc (pp. 171-185), l'estabilitat de les relacions mare-fill i la distinció entre aparellament i matrimoni (pp. 187-203), i els factors rituals de la memòria i l'aprenentatge i el poder de la desautomatització (pp. 205-223). Aquesta complexa interrelació d'elements en la construcció del llenguatge facilita la intensificació del tractament de temes concrets, sense haver de recórrer a l'*excursus* immotivat. Així, l'estructuració funcional del cervell humà (veg. p. 29), la dona segons l'home (pp. 79-93) i l'home segons la dona (pp. 93-100), la comunicació «no verbal» (pp. 102-103), o la comicitat (pp. 217 i ss.). I també, la fonamentació *more biológico* dels conceptes de competència i cooperació (pp. 25, 78), desautomatització (p. 217), rellevància (p. 273), o de realitat (física o «virtual», p. 302).

L'aparent excés argumentatiu en la fonamentació biològica –genetista, patrimonialista– de la comunicació és seguit d'una «prehistòria» i una «història bàsica» del llenguatge: la «llarga marxa» de l'oralitat i la seva delimitació institucional: la religió, la política, l'administració (pp. 235-248), el pas històric de l'oralitat a l'escriptura (pp. 249-267), la tecnologia comunicativa associada al capitalisme industrial: el telègraf, el telèfon, la fotografia i l'automòbil (pp. 269-278), i el desenvolupament de la informàtica (pp. 279-305).

Per *comprendre la comunicació*, i per superar el típic *étonnement* de molts lingüistes davant els misteris del llenguatge, Sebastià Serrano recorre a una acció de confiança científica en la capacitat veridictiva bàsica dels arguments biològics o genètics. Només ben avançat el procés textual, esmenta la distinció entre filogènesi i

ontogènesi (p. 213), i és encara més tard quan remarca el paral·lelisme entre evolució biològica i evolució cultural, entre patrimoni genètic i adquisició cultural (p. 235). Ara bé, el biologisme de l'obra admet el paper de la psicologia i la cultura (pp. 62-63, 235, 240, 249); s'arrisca a residenciar físicament capacitats (així, el «toc de la consciència» a l'espai prefrontal segons evidències de recerca neurofisiològica (p. 214); i fins i tot anota l'«herència extrabiològica» (p. 230).

Aquella confiança, tanmateix, no és un xec en blanc a les dades paleoantropològiques –sovint, de períodes temporals molt poc coneguts– ni una submissió al formalisme científic. Ell, que tant ha utilitzat la lògica matemàtica, no és fins al moment d'haver de definir condicions formals de la capacitat comunicativa humana quan precisa que aquesta prové d'un mecanisme innat: un «algorisme de reconeixement de seqüències» (p. 249). Aquesta revalorització de la sintaxi –car el significat pot ser autònom de la seqüencialitat– és un exemple de la possibilitat de Sebastià Serrano de retornar a la via logicomatemàtica (Boole, amb fonaments de Frege, Wittgenstein, Russell, i desplegada per Gödel, Turing o Markov) per indagar la comunicació, com ell mateix sembla anunciar (pp. 279-280), en altres llibres futurs.

Siga com siga, convé no confondre, arran de l'estatut atorgat ací a les bases biològiques del llenguatge, la condició d'infraestructura, la de certesa, i la de veritat. Altrament, el salt que tota activitat humana exigeix de «patrimoni» a «adquisició», deixaria l'evolució i l'àmbit social dels fenòmens en posició de mera supraestructura, de semàntica dependent, o de compromís subjectiu. De fet, si Sebastià

Serrano explica que l'ADN, *more linguistico*, pot ser considerat com la «gramàtica biològica» amb la «doble articulació del llenguatge de la vida» (pp. 22-23), també addueix de manera convicent que les paraules violenten el segon principi de la termodinàmica (p. 240).

Dit clar i ras: la comunicació i els llenguatges tenen una complexa dimensió històrica. Així, l'origen de la comunicació verbal és situat per la paleoantropologia en moments molt diferents (veg. l'interessant testimoni de Sebastià Serrano, pp. 129-130): segons Johanson –vinculat a la seva troballa més espectacular, la Lucy–, cal situar aquell origen fa uns 30.000 anys; mentre que segons Phillip Tobias –relacionat amb la fase de l'*homo habilis*– es pot remuntar a fa 2 milions d'anys. Aquesta doble perspectiva només pot ser complementària si s'adopta una redefinició de la noció mateixa de comunicació verbal.

Al llarg del llibre, Sebastià Serrano usa de tant en tant la reflexió transhistòrica, tot traçant bellament i hipotèticament explicacions sobre comportaments «en origen» i «en l'actualitat»: el contrast de perspectiva quant a les relacions afectives de la dona (manteniment de la relació) i de l'home (contacte present) (p. 54); la paradoxa científica de no conèixer llenguatges en estat senzill en els primats, i de ser molt complex el llenguatge humà conegut (p. 229). I sobretot, quan s'escau, s'arrisca de manera brillant a resums històrics: així, la seqüència de diferenciació entre primats i homínids (pp. 153 i ss.), la influència del telègraf en l'estil de la premsa escrita moderna (p. 272), els canvis introduïts per la informàtica (p. 279), i fins i tot, l'abast del pensament de Newton comparat amb les descobertes de Shannon (p. 284).

Tot amb tot, però, l'origen biològic de la comunicació i la seva evolució històrica es troben en el subjecte temàtic del llibre: la passió pel llenguatge, que en aquest cas deu molt a altres llibres anteriors del savi nascut a Bellvís (veg. p. 250). I algunes de les idees que hi fonamenta tenen un interès capaç d'incitar-lo a altres llibres sobre la comunicació. Així, la substitució de la idea del llenguatge com a misteri (p. 230) o com a màgic poder sobre les coses (p. 247), per la seva condició de resultat complex d'antiquíssims canvis en els primats (pp. 104, 130, però p. 230); o els avantatges de l'àmbit auditiu del llenguatge verbal per damunt de l'opció visual (pp. 167-168); o la consideració del llenguatge com a sinergia entre habilitats comunicatives i pensament simbòlic (pp. 182); o fins i tot, la combinació de papers de la sintaxi i de la semàntica (p. 210, segons la meua opinió prioritzant massa la sintaxi i menystenint la semàntica; és a dir, la qüestió de si la sintaxi és instrumental de la semàntica del llenguatge).

La comunicació: dimensió biològica i genètica, dimensió evolutiva i cultural, dimensió lingüística individual i social. Això tal vegada podria ser dit sense eixir de la vàcua constatació de l'estat acadèmic o l'«estat de mercat» de la qüestió. Aquest no és ni de bon tros el to del llibre, publicat a més, dins una col·lecció activament implicada en la difusió del debat científic, titulada precisament «La mirada científica» i amb altres propostes de signatures notables: Margulis-Sagan, Westbroek, Requero, Cavalli Sforza, Steiner o Mestres Quadreny. Sens dubte, el llibre de Sebastià Serrano constitueix un acte voluntari i magistral d'amor al llenguatge humà, bastit amb l'arriscada combinació metòdica d'ingents aportacions i la majoria molt recents, perquè n'explica —més que no l'èxit personal derivat de l'ús de les seves arts— la capacitat essencial de la comunicació per a la creació democràtica, per enriquir i justificar, en cada bri de dolor o d'alt plaer, la vida. La veritat és, en aquest sentit, també la bellesa. □